

Академик проф. др Миодраг Н. Симовић*

Проф. др Драган Јовашевић**

Проф. др Владимир М. Симовић***

Апстракт: У савременом кривичном законодавству Босне и Херцеговине, по свом значају, природи, карактеристикама и облицима испољавања, издвајају се и кривична дјела фалсификовања исправа. То су дјела којима се угрожава правни саобраћај између физичких и правних лица. Средства за нормално, несметано, ефикасно и законито одвијање правног саобраћаја су исправе. Исправе представљају објект (предмет) напада код ових кривичних дјела. У правном саобраћају постоји више врста и облика исправа, па се тако разликује и више кривичних дјела фалсификовања исправа. У овом раду је ријеч о појму, елементима, карактеристикама и врстама исправа као објектима напада код кривичних дјела фалсификовања исправа.

Кључне ријечи: правни саобраћај, исправа, изјава мисли, писмено, закон, фалсификовање, кривично дјело.

МАТЕРИЈАЛНО И ИНТЕЛЕКТУАЛНО ФАЛСИФИКОВАЊЕ ИСПРАВА

Ново кривично право Босне и Херцеговине познаје више различитих облика кривичних дјела фалсификовања исправа (*falsificazione di documenti*) (Павишић, Инсолера, 1995:165). У правној литератури разликује се материјално и интелектуално фалсификовање. То нису појмови које кривични закони изричито термилошки помињу, већ институти које су изградили кривичноправна теорија и судска пракса (Јовашевић, 1996а:47). Према уобичајеном и широко распрострањеном

* Судија Уставног суда Босне и Херцеговине и редовни професор Правног факултета у Бањој Луци, дописни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, инострани члан Руске академије природних наука и члан Европске академије наука и умјетности, email: miodrag.simovic@ustavnisud.ba

** Редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, email: jovas@prafak.ni.ac.rs

*** Тужилац Тужилаштва БиХ и ванредни професор на Факултету за безбједност и заштиту Независног универзитета у Бањој Луци и Факултета правних наука Универзитета „Анеирон“ у Бањој Луци, email: vlado_s@blic.net

мишљењу у правној литератури, прављење лажне исправе и преиначење праве исправе (дакле, радње извршења кривичног дјела фалсификовања исправе) представљају случајеве материјалног фалсификовања. То значи да се у исправи лажно, неистинито означава њен издавалац или се, пак, преправља садржина исправе измјеном текста изјаве тога издаваоца у цијелости или дјелимично, тако да се материјално (физички, фактички) прави нова, до тада непостојећа, дакле, лажна или преиначена исправа.

Материјално фалсификовање представља, у ствари, прављење лажне исправе, односно такве исправе чија садржина не одражава вољу оног ко је означен као њен издавалац. Лице које је означено као издавалац исправе није, дакле, изјавило оно што у тој исправи стоји. За постојање материјалног фалсификовања није од значаја да ли је изјава која је у исправи садржана лажна или истинита. Битно је да издавалац исправе није прави, тј. да оно лице које је означено као издавалац - ту исправу или уопште није издао или је није издао са таквом садржином.

Осим основног и тежег облика кривичног дјела фалсификовања исправа, кривично законодавство познаје и неколико случајева фалсификовања исправе који се могу подвести под појам интелектуалног фалсификовања. То су кривична дјела: 1) посебни случајеви фалсификовања исправе, 2) навођење на овјеравање неистинитог садржаја и 3) издавање и употреба неистинитог љекарског или ветеринарског увјерења. Случајеве интелектуалног фалсификовања, осим домаћег, познаје и инострано кривично право и судска пракса. То су, у ствари, кривична дјела фалсификовања код којих исправа није лажна, али се фалсификује њена садржина. Интелектуално фалсификовање је, у ствари, издавање исправе са неистинитим садржајем које учини лице које је на исправи означено као издавалац. Као што се види, овдје је, за разлику од материјалног фалсификовања, издавалац исправе заиста оно лице које је и означено на исправи као њен издавалац. Оно што је лажно код интелектуалног фалсификовања – то је садржај исправе. Он не одражава садржину мисли или воље његовог издаваоца у цјелини или дјелимично (Јовашевић, 2003: 451-457).

Укратко, док је код материјалног фалсификовања издавалац изјаве лажан (а садржина исправе може да буде лажна или неистинита), код интелектуалног фалсификовања је издавалац исправе прави, а садржај је лажан. Дакле, оваква интелектуално фалсификована исправа мора да садржи неистините чињенице које имају доказну снагу за правне односе, али су те чињенице садржане у изјави неистините. Сам издавалац те исправе је прави. Овдје се ради о фалсификовању мисли, изјава, због чега су ова дјела и добила назив интелектуална фалсификовања. Осим овог назива, интелектуално фалсификовање се назива још и „алтернативно, садржајно, посредно или неправо фалсификовање“ (Радовановић, Ђорђевић, 1975:308).

Кривична дјела фалсификовања исправе спадају у групу кривичних дјела против правног саобраћаја. Општа карактеристика ових кривичних дела је да се њима угрожава повјерење и истинитост оних исправа и списа који су нарочито значајни за правни саобраћај, а тиме и нормално и несметано одвијање правног саобраћаја уопште. Отуда потиче и назив за сва ова кривична дјела (Срзентић, Стајић, 1970:402).

ПОЈАМ И ВРСТЕ ОБЈЕКТА ФАЛСИФИКОВАЊА ИСПРАВЕ

Кривичним дјелима фалсификовања исправе напада се, повређује или угрожава правни саобраћај. Пошто су средства тог правног саобраћаја – исправе, овим кривичним дјелима се предузимају радње према исправама, односно средствима за нормално, законито, ефикасно и несметано одвијање правног саобраћаја. Управо због значаја који имају исправе у правном саобраћају, посебно приликом заснивања, мијењања или укидања појединих правних односа, а још више и као доказно средство, њихово фалсификовање представља опасност и противправност таквог степена и интензитета да је нужна примјена кривичних санкција како би се субјекти правног саобраћаја заштитили од фалсификовања исправе и употребе тако прибављених исправа у правном саобраћају.

Дакле, заштитни објект кривичног дјела фалсификовања исправе је правни саобраћај уопште. Из тога нису искључени ни интерни односи између привредних организација (предузећа у приватној, друштвеној или мјешовитој својини) нити било који други односи између привредних организација (предузећа), са једне стране, и државних органа и друштвених организација, са друге стране. Посебно су предмет заштите овог кривичног дјела и односи између појединаца (физичких лица) и наведених органа и организација. Тако, ову кривичноправну заштиту уживају сви правни односи између пословно способних субјектата. Постојање кривичних дјела у наведеним случајевима може да буде веома тежак облик угрожавања њихових укупних односа, па и живљења (Чубински, 1934:379).

ПОЈАМ ИСПРАВЕ

Према кривичним законима који се примјењују у Босни и Херцеговини, исправа је сваки предмет који је подобан или одређен да служи као доказ какве чињенице која има значај за правне односе, као и рачунарски податак. Тако одређен појам исправе није нов и оригиналан. Још је Кривични законик Краљевине Југославије, у члану

14 тачка 4, дао исту дефиницију појма исправе коју је овај законик преузео из норвешког и швајцарског Кривичног законика.

Исправа у ширем и у ужем смислу

У складу са законском дефиницијом појма исправе, разликујемо: 1) исправу у ширем и 2) исправу у ужем смислу.

Схваћена у ширем смислу, исправа је сваки предмет који је подобан или одређен (намијењен) да служи као доказ истинитости неке правне чињенице која има вриједност (значај) за правне односе. Таква дефиниција, уосталом, и проистиче из законске дефиниције појма исправе. То могу бити различити предмети, као на примјер: магнетофонска трака на којој је снимљена изјава воље или мисли неког лица, фабрички број аутомобилског мотора или шасије, свједочанство школе, регистарска таблица аутомобила, штедна књижица, земљомјерски знак, гранични камен и слично. Овако шире одређен појам исправе обухвата и исправе у ужем смислу – писмена, као и друге предмете од метала, дрвета, гранични камен који такође могу да служе као доказ о одређеним правно релевантним чињеницама (Радовановић, Ђорђевић, 1975:305).

Схваћена у ужем смислу (Група аутора, 1995: 715), исправа представља предмет на који је у писаној форми стављена изјава воље или мисли неког лица о правно релевантној чињеници. Оваква изјава воље или мисли може бити стављена на предмете од различите материје као што су: пергамент, кожа, метал, дрво и слично, иако је данас готово уобичајено да су исправе писане на папиру (хартији). При томе се у писаној форми у којој је означен издавалац исправе ставља изјава воље или мисли неког лица. Текст ове изјаве може бити исписан руком или машином за куцање, одштампан на компјутеру (штампачем), фотокопиран или фотографисан. Без значаја је да ли је овај текст исписан словним знацима на неком страном језику било којим усвојеним знацима за писање – латиницом или ћирилицом.

Да би неки предмет имао својство исправе, он мора да служи као доказ у поступку који је предвиђен законом или другим прописом пред надлежним државним органом, предузећем, установом, или другом организацијом. Наиме, за постојање појма исправе није довољно да тај предмет служи само као доказ у приватном саобраћају (нпр. када неко лице сачини лажно школско свједочанство или индекс да би обмануо своје родитеље о положеном испиту) (Група аутора, 1995:715). Предмет је одређен или подобан да служи за доказивање неке правно релевантне чињенице било да својом садржином пружа доказ или да не пружа никакав доказ, али је прописом или сагласном вољом заинтересованих лица (дакле уговором) намијењен да служи као доказ извјесне чињенице која је од значаја за правне односе.

Исправа у ужем смислу (писмено, писани документ) јесте изјава воље или мисли неког лица које је означено као њен издавалац о правно релевантним чињеницама, сачињена у писаној форми. Исправа у ужем смислу мора да садржи четири битна елемента: 1) то је изјава воље или мисли неког лица; 2) мора да се односи на неке правно релевантне чињенице, односно чињенице од којих зависи настанак, трајање или престанак одређених права или обавеза; 3) на исправи мора бити означен њен издавалац, односно да је потписана или да је на неки други начин означено ко ју је издао и 4) исправа мора бити сачињена у писаној форми.

О условима које један предмет треба да испуњава да би се сматрао исправом у правном саобраћају опширно је расправљао и Тома Живановић, сумирајући схватања других аутора (Живановић, 1936:7). Он сматра да су за постојање писане исправе потребни сљедећи услови:

(1) Да је изјава одређена вољом издаваоца (било унаприједиликасније) да буде доказно средство. Битно је да доказно својство лежи у садржини предмета, што значи да се из садржине исправе може лако закључити о некој правно релевантној чињеници. Из овако одређеног појма исправе проистиче неколико ситуација у вези са издаваоцем исправе. Прво, ради се о исправи која је „непосредно правно релевантна“. Друго, ради се о исправи која садржи „извјештај о каквој правно релевантној чињеници“. То је доказна исправа, јер се заправо и сачињава ради доказивања неке чињенице у поступку остваривања неких права. И треће, исправа не садржи „непосредно правно релевантну изјаву нити извјештај о правно релевантној чињеници“, али се из садржине тога предмета (исправе) може непосредно закључити на какву правно релевантну чињеницу се односи. Јасно је да у прва два случаја „писмено служи директно као доказ“, а у трећем случају оно постаје доказ посредством непосредног закључивања. Овде би се, дакле, радило о случајним исправама. То су такве исправе које при настанку (сачињавању) нису биле намијењене за доказивање неких правно релевантних чињеница, већ је тек касније (због настале ситуације) било потребно да оне као докази буду употребљене;

(2) Да доказно својство писане исправе лежи у њеној садржини и да не зависи од спољашњих случајности. То значи да се из садржине исправе (предмета) може закључити о некој правно релевантној чињеници. Притом је битан унутрашњи садржај исправе и његова истинитост (претпоставља се истинитост исправе);

(3) Да је исправу издало одређено лице. Издавалац исправе се на исправи мора назначити. Довољно је да се може познати, па зато не мора бити изричито именован – назначен по имену и презимену.

Савремена кривичноправна теорија готово да је сагласна који су услови или претпоставке које један предмет мора испуњавати да би се сматрао писаном исправом. Најчешће се говори о постојању три услова:

(1) Писана исправа мора да садржи изјаву којом се изражавају одређене мисли и воља издаваоца исправе – физичког или правног лица. Та изјава мора бити манифестована у спољном свијету, најчешће знацима стављеним на неки предмет или писмено. При томе, није од значаја на каквом је предмету та писана воља изражена. Није од значаја за постојање исправе у овом смислу на који начин је писана воља изражена – да ли својеручно, куцањем на писаћој машини, фотокопирањем, фотографисањем, употребом неких знакова чија се садржина зна или се може одгонетнути. Дакле, за писану исправу није битна форма у којој је она сачињена, већ, прије свега, њена садржина (Лазаревић, 2006:428), мисао или воља изражена у исправу. Кроз исправу, односно изјаву, у исправу се само материјализује мисао или воља неког лица. Међутим, постоје и такви случајеви када је за одређене правне послове неопходна и одређена форма (унапријед прописана). У тим случајевима за такве односе је релевантна само она писана исправа сачињена у потребној форми (форму може да предвиди закон или неки други пропис).

(2) Изјава коју садржи писана исправа мора бити правно релевантна, односно бити таква да може да изазове правно дејство (диспозициона исправа) или да служи као доказ правно релевантне чињенице (доказна исправа или свјedoцба). При томе је јасно да својство исправе имају, осим диспозиционих исправа (нпр. мјенице, чека, тестамент, признанице о позајмљеној суми новца) и доказне исправе (нпр. записник са сједнице, извјештај о финансијском пословању, свједочанство о положеном испиту) које непосредно служе као доказ правно релевантне чињенице. Али, својство исправе имају и таква писмена која, истина, не садрже изјаву о чињеници која је непосредно правно релевантна, али се из садржине писмена може закључити непосредно о некој правно релевантној чињеници (нпр. датум и мјесто назначени у писму, из чега се може закључити да је неко лице у одређено вријеме било на одређеном мјесту) (Група аутора, 1995:716).

За својство писане исправе није уопште битно за који је правни однос релевантна чињеница која се доказује исправом или на који се правни посао она односи. То могу бити сви правни односи и послови регулисани било којом граном позитивног правног система. Важно да се изјава издаваоца исправе мора односити на правно ваљане послове (Лазаревић, 2006:428). Изјава неког лица која се односи на апсолутно ништаве правне послове - нема снагу исправе. За појам писане исправе није од значаја ни околност да исправа служи као доказ неког правно релевантног односа који издавалац исправе приликом њеног састављања није мислио том исправом доказивати (Група аутора, 1995:716).

(3) Писана исправа мора да садржи изјаву одређеног лица (физичког или правног). То лице је издавалац исправе. То значи да свака исправа

мора имати своје поријекло, што се може сазнати из исправе јасно, недвосмислено и одређено. То се може постићи не само на основу потписа издаваоца исправе, већ и на основу остављених иницијала, парафа или, пак, отиска прста неписменог лица. Довољно је да се издавалац исправе може утврдити из исправе на основу рукописа или садржине исправе или, пак, на основу неких других околности које су у вези са садржином исправе (Група аутора, 1995:716). Неопходно је да се утврди ко је издавалац исправе јер у противном таква исправа не би имала доказну снагу, односно доказну вриједност за одређене правне односе, па се такав предмет и не би могао сматрати исправом.

Потпис издаваоца исправе се редовно ставља испод текста изјаве, али ако се потпис налази на неком другом мјесту у исправи, потребно је утврдити посебно да ли је тај и такав потпис у таквој вези са садржином исправе да се са сигурношћу може извести закључак да је тим потписом издавалац исправе означио да је изјава садржана у исправи заправо његова изјава. Није од значаја ни мјесто издавања исправе, пошто се то мјесто често ставља у саму исправу. Без значаја је да ли је исправа сачињена у земљи или у иностранству, наравно уз поштовање правила реципроцитета. Сматра се, такође, да је без значаја за постојање и правно дејство писане исправе.

Наведене карактеристике писане исправе несумњиво указују на то шта се све сматра овом исправом. То, са друге стране, значи шта се све може сматрати исправом у ужем смислу (писаном исправом). Исправом се тако не могу сматрати спољни објекти или објекти очигледности. Они немају карактер исправе иако могу имати и често имају доказну снагу пошто не садрже материјализовану изјаву воље или мисли неког лица. Исправом се даље не може сматрати ни пројекат исправе нити препис исправе (копија). То проистиче из дефиниције појма исправе јер пројекат још увек не представља изјаву воље или мисли неког лица (издаваоца исправе) већ је само припрема за њу, па тако и не представља доказно средство у правним односима.

Врсте исправа

Практично, законом је начињена подјела између основног и тежег облика кривичног дјела фалсификовања исправе и посебних случајева фалсификовања исправа, с обзиром на врсту исправа које су предмет кривичног дјела. Управо на овој разлици исправа прописана су два облика кривичних дјела за која су предвиђене различите врсте и мјере кривичних санкција. У том контексту, Атанацковић (1985:562) класификује кривична дјела фалсификовања исправе на: 1)

фалсификовање приватне исправе (основни облик) и 2) фалсификовање јавне исправе (тежи облик). Из овог проистиче и основно разликовање и подјела исправа у ужем смислу на: 1) јавне и 2) приватне исправе. Осим ове подјеле, у кривичноправној теорији се може наћи и подјела на: 1) оригиналну исправу и препис исправе и 2) намјерну и случајну исправу. При томе, у оквиру јавних исправа посебно се разликују и службене исправе (које су објект напада код кривичног дјела фалсификовања службене исправе).

Јавна исправа

Кривичним правом није одређено које се исправе сматрају јавним. То се регулише другим гранима права: грађанским и управним, јер се управо ове исправе најчешће и употребљавају у овим гранима права. Тако је према законима из области општег управног поступка јавна она исправа коју је у прописаном облику издао државни орган у граници својих надлежности, односно предузеће или друга организација у оквиру законом повјерених јавних овлашћења и која доказује оно што се у њој потврђује или доказује. Сличну дефиницију појма јавне исправе садрже и закони из области парничног поступка.

Да би јавна исправа, у смислу објекта кривичноправне заштите, постојала - треба да испуњава неколико услова. Најприје, све услове неопходне за постојање писане исправе уопште, а потом и сљедећа обиљежја јавне исправе (види Стојановић, Перић, 2000:332 и 333):

(1) Издавалац јавне исправе мора имати својство државног органа или својство предузећа или друге организације у пословима које на основу закона врши у оквиру јавних овлашћења. Све је већи број лица која могу бити издаваоци јавних исправа. Повећава се не само број државних органа, већ (још више) и разних предузећа (јавна предузећа, јавне установе и сл.) и других организација на које је законом пренијето вршење јавних овлашћења. Тако се у пракси сматра да својство јавне исправе имају и исправе које издају организације из области просвјете и образовања (основне, средње и више школе и факултети), здравства (болнице, домови здравља, диспанзери), организације из области банкарства (банке, штедионице), затим жељезнице, ПТТ саобраћај, привредне коморе, организације у области социјалног или пензијског осигурања итд.

(2) Исправу издаје државни орган у границама своје надлежности, односно овлашћења, дакле у вршењу службене дужности, или предузеће или друга организација у вршењу јавних овлашћења која су јој повјерена законом. Дакле, не може се сматрати јавном исправом она исправа коју

је издао државни орган, али ненадлежан. Закон на прво мјесто ставља јавне исправе које је издао надлежни државни орган у вршењу службене дужности, у границама своје надлежности, односно својих овлашћења. За ове исправе се, баш зато што су јавне, и даје појачана заштита. И баш од те јавноправне, а никако само јавне функције државног органа, исправа и добија карактер и вриједност јавне исправе.

(3) Јавна исправа мора бити издата у прописаној форми (облику). Ова се форма разликује према томе о каквој се исправи ради. Јавним исправама сматрају се и иностране исправе ако су овјерене од стране надлежног органа, а издате су у држави са којом је у погледу исправа уостављен принцип реципроцитета.

Судска пракса пружа различите примјере квалификовања јавне исправе као објекта кривичног дјела фалсификовања исправе. Тако, такси дозвола са бројем представља јавну исправу јер ју је издао надлежни орган скупштине града у складу са важећим прописима (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 3117/03). И санитарна књижица представља јавну исправу, јер је издаје надлежни здравствени орган (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 1992/04). Или, једнодневна ловачка дозвола коју издаје ловачко удружење својим члановима такође представља јавну исправу (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 160/05). Такође, и потврда коју издаје ветерински инспектор о здравственом стању пошиљке производа животињског поријекла која се отпрема превозним средством у унутрашњем саобраћају представља јавну исправу (пресуда Окружног суда у Београду, Кж. 832/95). Исправе које би издало предузеће или друга организација у вршењу својих послова, али не оних које врши на основу јавних овлашћења - не би имале својство јавне исправе.

Јавном исправом сматрају се и јавне или службене књиге, као и друге књиге које се морају водити на основу закона. Закон је одредио да поједини државни органи по службеној дужности воде јавне књиге о одређеним правно релевантним чињеницама. Увид у јавне књиге може имати свако лице које за то има оправдани правни интерес. Јавне књиге имају доказну вриједност као и свака друга јавна исправа. Јавним књигама сматрају се и земљишне књиге у којима се региструју стварна права у вези са непокретностима као што су својина, стварне службености, хипотека, право плодуживања и слично. У јавне књиге спадају и матичне књиге рођених, вјенчаних и умрлих у које се уносе одговарајући подаци и чињенице од значаја за статус физичких лица. Из јавних књига надлежни државни органи издају одговарајуће изводе који служе као доказ какве чињенице која има вриједност за правне односе. Ово нас упућује на закључак да приликом сваког конкретног случаја појављивања исправе коју је издала организација или заједница треба

обавезно испитати да ли се предметна исправа односи на јавну службу која је повјерена издаваоцу исправе или се она, пак, односи на његову другу пословну или привредну дјелатност која не представља јавну службу.

Приватна исправа

Приватна исправа је објект (предмет) радње извршења основног облика кривичног дјела фалсификовања исправе. Међутим, овај појам позитивно законодавство није посебно одредило. При томе, може се закључити да све исправе које се по својим обиљежјима и конститутивним елементима не могу подвести под појам јавне исправе представљају приватну исправу. То значи да су приватне оне исправе које издају појединци, као и исправе које издају предузећа, друге организације или заједнице у свом пословању. То су, даље, исправе гдје облик и форма нису законом прописани, а изјаве воље или мисли садржане у таквим исправама немају унапријед доказну снагу (пресумптивну), већ се у одговарајућем поступку таква изјава (уз примјену свих доказних средстава) подвргава слободној оцјени доказне снаге од стране надлежног органа пред којим се води поступак.

Приватна исправа је, дакле, свака она исправа која је издата од стране субјекта правних послова, без учешћа органа државе, предузећа или других организација у вршењу јавних овлашћења која су им повјерена законом у њиховом издавању (Јовановић, 1983:529). То указује да се појам приватне исправе одређује уопштено - њеним разграничењем од појма јавне исправе. Зато се под приватном исправом подразумева свака она исправа која није јавна исправа нити друга врста исправе која се по свом значењу и карактеру изједначава са јавном исправом у погледу кривичноправне заштите.

Учешће одређених државних органа у поступку сачињавања приватних исправа, писаних исправа, као доказа о изјави воље овлашћеног лица - не сматра се издавањем јавне исправе. Ту посредовање државног органа значи само гаранцију о испуњењу услова да је изјава воље овлашћеног лица дата у форми која је предвиђена законом. То је, најчешће, случај код тестаментa, који представља приватну исправу једног лица у којој он даје изјаву посљедње воље за случај своје смрти у погледу располагања својом заоставштином. Тестамент који није сачињен у одређеној, законом предвиђеној форми неће ни бити пуноважан, нити ће производити одређене правне посљедице у спољном свијету. И у другим случајевима, када се у погледу испуњења услова форме предвиђа учешће одређеног државног органа при извјесним радњама - то је учињено у првом реду ради обезбјеђења ефикасније контроле, као и одговарајућег интереса. Зато и овјеравање потписа од стране

државног органа не представља и учешће тог органа у сачињавању и издавању односне исправе. Орган надлежан за овјеру потписа овјерава само истинитост чињенице да је одређено лице ставило свој потпис на одређено писмено. При томе у овјеравању потписа надлежани државни орган не улази уопште у истинитост садржине саме исправе.

Службена исправа

Свака јавна исправа коју је издао надлежни државни орган, предузеће или друга организација у вршењу јавног овлашћења које им је повјерено на основу закона представља истовремено и службену исправу. Али, свака службена исправа није истовремено и јавна исправа. Службеном исправом сматра се свака исправа која је одређена или пододна да служи као доказ какве чињенице која је од значаја за службене односе. Службеним исправама сматрају се и исправе које су саставили државни органи, установе и организације које се код њих налазе у списима, а које служе као доказ правилног вршења службе тих органа, установа или организација.

О појму службене исправе и њеном односу према јавној исправи у кривичноправној теорији не постоји јединствено становиште (Лазаревић, 2006:461). По једном схватању, појам службене исправе није идентичан са појмом јавне исправе. Свака јавна исправа јесте истовремено и службена исправа, али свака службена исправа није и јавна исправа. Појам службене исправе је, према овом схватању, шири од појма јавне исправе. Ово становиште се, углавном, заснива на старијој судској пракси по којој су службеним исправама, поред јавних, сматране и исправе које су у вршењу службене дужности издавали органи управљања у привредним и друштвеним организацијама, којима су само потврђиване неке правно релевантне чињенице. Према другом схватању, службена исправа је само један облик јавне исправе. Дакле, према овом становишту, појам јавне исправе је шири од појма службене исправе. У овом смислу службена исправа се најчешће дефинише као писана исправа службеног лица сачињена у одређеној писаној форми, у вршењу његове службене дужности, која може да послужи као доказ какве правно релевантне чињенице. Овакво схватање појма службене исправе данас је више заступљено у кривичноправној теорији и судској пракси (Лазаревић, Вучковић, Вучковић, 2004:980 и 981).

Са службеним исправама су сличне и неке друге исправе које такође могу да буду предмет кривичног дјела фалсификовања исправе (дјела фалсификовања службене исправе). То су: службене књиге и службени списи. Под службеном књигом сматра се свака књига у коју се према

правилима одређене службе уносе подаци од значаја за доказивање неких правно релевантних чињеница. Службене књиге се воде по службеној дужности. Њихово постојање и уредно вођење је обавезно, а овлашћено службено лице је дужно да у њих редовно уноси одређене податке. Не могу се сматрати службеним књигама забиљешке које службено лице приватно води, без обзира на то да ли у њих уноси и податке који се могу употријебити као доказ неких чињеница.

У државним органима, предузећима и другим организацијама се воде различите службене књиге као што су, на примјер, регистри, протоколи, уписници, књиговодствене, рачуноводствене или благајничке књиге. Које и какве ће се службене књиге водити, зависи, у првом реду, од врсте дјелатности коју обављају органи или организације у којима се те књиге воде.

Службени списи су разни поднесци, писмена и друга акта која сачињавају или примају службена лица у вршењу службене дужности (жалбе, молбе, тужбе, захтјеви, представке, уговори, приговори). И ови списи такође садрже податке који су од значаја за остваривање одређених права или обавеза (податке који имају доказну вриједност).

Оригинали и преписи исправе

У кривичноправној теорији и пракси посебну пажњу заслужује подјела исправа на оригинале и преписе исправа. Значај ове подјеле је нарочито увећан потребом што веће сигурности и несметаног обављања правног саобраћаја и пуног повјерења у тај саобраћај.

Оригинале исправе су оне које су издала лица која су означена као издаваоци те исправе (Радовановић, Ђорђевић, 1975:306). Дакле, то је исправа у ужем смислу која изворно, оригинално потиче од лица које је на њој означено као њен издавалац. Она мора да садржи све потребне елементе, зависно од тога да ли се ради о приватној или јавној исправи. Ова исправа изворно садржи изјаву воље или мисли свога издаваоца.

Препис исправе је, у ствари, само преписани текст оригинале исправе који на различите начине може да буде овјерен у погледу његове садржинске вјерности оригиналу (Радовановић, Ђорђевић, 1975:306). Дакле, укратко речено, препис исправке је само репродуковање изјаве воље или мисли издаваоца овакве исправе, али не значи и саму његову изјаву (Лазаревић, 2006:429). Због тога, препис исправе и нема доказну снагу, па не представља исправу у правном смислу ријечи. Препис исправе стиче својство исправе овјеравањем од стране надлежног органа за овјеру преписа. Овјеравањем преписа

исправе, препис се снабдијева изјавом да је садржина преписа вјерна оригиналу. Изјава о вјерности оригиналу сама за себе такође представља исправу. И ова изјава о вјерности оригиналу мора да садржи све елементе исправе.

Преписати и овјерити се могу све врсте исправа, како јавне и службене, тако и приватне. У домаћем правном саобраћају, осим преписа исправа које су овјерили надлежни органи, могу се употребљавати и преписи исправа које су овјерили други државни органи, организације или заједнице. Овјерени препис стиче својство исправе и служи као доказ неке чињенице која има вриједност за правне односе. Ово разликовање исправа посебно је важно када се ради о кривичном дјелу фалсификовања исправе, нарочито у случају употребе неког писмена као преписа оригинала који уопште у стварности не постоји, као и код случајева употребе лажног преписа исправе као правног преписа исправе.

Од преписа исправе треба разликовати дупликат исправе. Дупликат постоји када је једна исправе истовремено издата у више примјерака (тада се сваки од тих примјерака сматра оригиналом) или када исто лице или исти орган (издавалац исправе) изда накнадно поновни примјерак те исправе. При томе је важно да дупликат има својство и значај исправе. То значи да је дупликат исправе идентичан са оригиналом, па се таквим и сматра.

Од преписа и дупликата исправе треба разликовати и фотокопију садржине сваке исправе. Фотокопија исправе није исправа у правом смислу те ријечи. Да би фотокопија исправе имала доказну снагу и служила као доказ какве чињенице која има вриједност за правне односе, треба да ју је овјерио државни орган надлежан за овјеравање потписа, рукописа и преписа.

Намјерне и случајне исправе

У кривичноправној литератури се, истина, ријетко, среће подјела исправа на намјерне и случајне. Овакву подјелу исправа заступају и М. Ђорђевић, М. Радовановић, Т. Живановић и С. Франк (Радовановић, Ђорђевић, 1975:306).

Намјерне исправе су оне које су издате, односно сачињене управо зато да би служиле као доказ постојања или непостојања каквих чињеница у правном саобраћају. Насупрот њима, случајне исправе нису сачињене у том, већ у неком другом циљу (сврси), али се у сврху доказа у правном саобраћају могу искористити. У намјерне исправе спадају диспозитивне и доказне исправе. Ове исправе се сачињавају с циљем да буду доказно

средство у правном саобраћају, јер садрже такве изјаве воље или мисли које су непосредно правно релевантне или изјаве о каквој правно релевантној чињеници.

Насупрот намјерним јесу исправе које нису састављене у сврху употребе као доказа у правном саобраћају, јер не садрже непосредно правно релевантну чињеницу, али из садржаја, неке ознаке или, пак, изгредне изјаве - може се извести закључак о правно релевантној чињеници. То су случајне исправе.

ЗАКЉУЧАК

У законодавству, теорији и пракси како домаћег, тако и иностраног кривичног права, од најстаријих времена до данас, егзистирају различити облици и видови испољавања кривичног дјела фалсификовања исправа. Та дјела се међу собом разликују према објекту напада (врсти исправе), радњи извршења, својству учиниоца и облику кривице. Међутим, свим тим дјелима је заједничко да су управљена на повреду или угрожавање правног саобраћаја који се одвија између физичких и правних лица путем исправа.

Постоји више различитих појмовних одређења исправа. Само исправа у ужем смислу, као писмено које садржи изјаву воље или мисли неког лица, може бити „прави“ објект ових кривичних дјела. При томе се разликује и више врста ових исправа, зависно од својстава њиховог издаваоца. Поред њих, постоји и службена исправа о чијој правној природи у теорији нема јединственог схватања. Она се јавља као објекат код фалсификовања службене исправе. Само исправа може бити објекат ових кривичних дела, али не и њени преписи, копије или фотокопије.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанацковић, Д. (1985). *Кривично право*. Посебни дио. Београд
- Бабић, М., Марковић, И. (2013). *Кривично право, општи дио, четврто измијењено и допуњено издање*. Бања Лука: Правни факултет,
- Бабић, М. (2014). *Кривично право, општи и посебни дио, друго измијењено и допуњено издање*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Група аутора. (1995). *Коментар Кривичног закона Републике Србије*. Београд.
- Живановић, Т. (1963). *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Посебни дио, Књига II, свеска 2, Београд.
- Ђурђић, В., Јовашевић, Д. (2010). *Кривично право*, Посебни дио. Београд.
- Јовановић, Љ. (1983). *Кривично право*, Посебни дио. Београд.

- Јовашевић, Д. (1996). *Фалсификовање исправе у југословенском кривичном праву*. Београд.
- Јовашевић, Д. (1996). *Фалсификовање исправе - теорија и пракса*. Београд.
- Јовашевић, Д. (2003). *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*. Београд.
- Јовашевић, Д. (2006). *Кривични законик Републике Србије са коментаром*. Београд.
- Јовашевић, Д. (2010). *Кривично право, Општи дио*. Београд.
- Јовашевић, Д. (2011). *Лексикон кривичног права*. Београд.
- Јовашевић, Д. (2014). *Кривично право, Посебни дио*. Београд.
- Јовашевић, Д., Икановић, В. (2012). *Кривично право Републике Српске, Посебни дио*. Бања Лука.
- Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В. (2004). *Коментар Кривичног законика Црне Горе*. Цетиње.
- Лазаревић, Љ. (2006). *Коментар Кривичног законика Републике Србије*. Београд.
- Павишић, Б., Инсолера, Г. (1997). *Хрватско-талијански рјечник казненог права*. Ријека.
- Петровић, Б., Јовашевић, Д. (2005). *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Општи дио*. Сарајево.
- Радовановић, М., Ђорђевић, М. (1975). *Кривично право, Посебни дио*. Београд.
- Срзентић, Н., Стајић, А. (1970). *Кривично право, Општи и посебни дио*. Сарајево.
- Стојановић, З., Перић, О. (2000). *Кривично право, Посебни дио*. Београд.
- Таховић, Ј. (1953). *Кривично право, Посебни дио*. Београд.
- Таховић, Ј. (1957). *Коментар Кривичног законика*. Београд.
- Чубински, М. (1934). *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*. Београд.

IDS AS OBJECT OF FORGERING

Academician Miodrag N. Simović*

PhD Dragan Jovašević**

PhD Vladimir M. Simović***

Summary: There are criminal offences of ID forging that are separated in modern criminal legislation of Bosnia and Herzegovina on the basis of their character, nature, characteristics and forms of manifestation. Those are offences endangering legal traffic between natural and legal persons. IDs are the means for normal, undisturbed, efficient and legal functioning of legal traffic. Accordingly, IDs are an object (thing) of attack at this kind of criminal offences. There are several kinds and forms of IDs in the legal traffic and, therefore, we differentiate several criminal offences of ID forging as well. This paper is about the term, elements, characteristics and kinds of IDs as objects of attack in cases of criminal offences of ID forging.

Key words: legal traffic, ID, statement of thought, written, law, forging, criminal offence.

---

* *Judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka, Corresponding Member of the Academy of Sciences and Art of Bosnia and Herzegovina, Foreign Member of the Russian Academy of Natural Sciences and Active Member of the European Academy of Sciences and Arts, e-mail:miodrag.simovic@ustavisud.ba*

** *Full Professor of the Faculty of Law, Nis, e-mail: jovas@prafak.ni.ac.rs*

*** *Prosecutor of the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina and Associate Professor at the Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka and Faculty of Law University „Apeiron“ Banja Luka, vlado_s@blic.net*